

Якуб Колас і Э.Т.А. Гофман: у краіне музыкі і казкі

Музыка і казка – два сусветы, дзве спрадвечныя каштоўнасці, што няўлоўна злучаюцца паміж сабой. “*Песняй* сэрцайка сагрэта, *казкай* ясняцца дзянькі”, – сцвярджае Я. Колас у паэме “Сымон-музыка”.

Казка набліжае дарослага чалавека да свету дзяцінства, калі надзвычай востра і ўпершыню ўспрымаюцца найвялікшыя дзівосы навакольнага свету. Калі сваёй чуйнай душой маленькая істота ўлаўлівае і “як жытцо загаманіць, як зазвоняць, заіграюць мушкі, конікі, жучкі, і галоўкай заківаюць, засмяюцца васількі” (Я. Колас).

І Гофман, і Колас пісалі казкі. Казка Гофмана “Шчаўкунок, або Мышыны кароль”, аздобленая неўміручай музыкай Чайкоўскага, – адзін з найвялікшых шэдэўраў усіх часоў і народаў. Калі чалавецтва сустрэнецца з іншапланетнай цывілізацыяй (пра гэта любілі задаваць пытанні ў 1960-я гады ў пачатку асваення касмічнай прасторы), які свой найвялікшы шэдэўр, якое найвялікшае дасягненне можа прадставіць чалавецтва? І сярод адказаў быў гэты: “Шчаўкунок”.

Мышынае войска, ёлачныя ўгрызжванні (шары, гарматы, стужкі, драўляныя конікі і лялькі), чарадзейныя змейкі – усе гэтыя нежывыя, але адухоўленыя Гофманам казачныя істоты жывуць і дзейнічаюць у яго мастацкім свеце. У казачным свеце Коласа прамаўляюць Ручаёк і Вецер, а адзінокае Дрэва любіць “наслухаць, што гаманіў непаседа Вецер, таксама і Ручаёк любіла яно, толькі не ўмела сказаць, як моцна любіць яго”.

Пясняр – гэта той, каму дадзена мова расказаць пра гэта – “як моцна любіць”, а таксама пра тое, як “сонейка, выплыўшы з-за лесу”, песціла Жалудок “сваім цяплом, бы тая маці”, але найперш расказаць пра гора, “якое выцерпела гэта Каліўка жыта”, пра тыя слёзы, якімі заплакала Хмарка “над роднымі палямі” (з казак Коласа)...

Казкі Я. Коласа сваім сацыяльным падтэкстам надзвычай блізкія казкам-аповесцям Гофмана “Залаты гаршчок”, “Крошка Цахес, па мянушцы Цынобер”. Нацыянальнае мінулае, тагачасная сітуацыя ў Германіі (Гофман) або на беларускіх землях (Колас) – той фон і кантэкст, у якім адбываецца дзеянне літаратурных казак абодвух пісьменнікаў. Абодва аўтары апіраюцца на традыцыі народнай творчасці, каб узысці на вяршыні літаратурнага майстэрства. Яны абодва шукаюць свае вытокі ў нацыянальнай даўніне, каб узгадаць пра неўміручае багацце, пра

непрыхаваную прыгажосць той спадчыны, якую пакінула родная зямля. І каб паказаць, што нацыянальная мінуўшчына нарадзіла скарб, які, “пазычаны, адбіты, у сэрцы перажыты і росамі абмыты” і які “як доўг, як дар, нясе пясняр”. Але ёсць у гэтай даўніне столькі трагічных малюнкаў, столькі тужлівых і жаласных нот, што сэрца музыкі не можа не жахнуцца, не адгукнуцца ўслед. А колькі Зла разлілося з тых даўніх часоў, як распаўзлося яно па сёлах і гарадах, па краінах і кантынентах... Заўважыць гэтае Зло, адчуць яго ўдушлівы подых дазволена ў творах абодвух пісьменнікаў.

Але ж мышынае войска перамагае слаўны Шчаўкунок. Гэты герой увасабляе прыгажосць найвялікшага свята, якое нядаўна прайшло па Зямлі, – свята сустрэчы Новага года. Яно ўвасабляе тую доўгачаканую перамогу над сіламі Зла, тое адраджэнне святла, аднаўленне, перараджэнне чалавечай душы, якое так чакаюць, якой так прагнуць героі Гофмана і Коласа.

“Зло – не заўсёды Зло”, – кажа Колас.

І мышынае войска было разбіта. І крошкі Цахес пазбавіўся сваіх несапраўдных дзівосаў, тых здольнасцей, якімі адарыла яго фея. І яму больш не ўдаецца выдаць уяўнае за сапраўднае, ён больш не пазбаўляе іншых тых высокіх талентаў, якіх дамагаюцца героі Гофмана ў цяжкай працы, у імгненнях творчага ўлёту і лунання, ён болей не ўспрымаецца як усемагутны ўладар думак і паўнаўладны пераможца.

А Шчаўкунок ператвараецца ў Прыгожага прынца. Таму што такі закон жыцця, закон усеўладнага сусвету, якому падпарадкавана і муза Гофмана, і муза Коласа.

З гэтай вечнай асновы пачынаецца свет мастацтва. Яно пачынаецца “ад роднае зямлі, ад гоману бароў, ад *казак* вечароў, ад песень дудароў...” (Колас) і “...лишь немногие, пробудясь от своей грёзы, поднимаются вверх и, пройдя через царство грез, достигают истины. Это и есть вершина – соприкосновение с предвечным, неизреченным!» (Гофман).

«Я обретался в роскошной долине и слушал, о чем поют друг другу цветы. Только подсолнечник молчал и грустно клонился долу закрытым венчиком. Незримые узы влекли меня к нему. Он поднял голову – венчик раскрылся, а оттуда мне навстречу засияло око. И звуки, как лучи света, потянулись из моей головы к цветам, а те жадно впитывали их. Все шире и шире раскрывались лепестки подсолнечника – потоки пламени полились из них, охватили меня, – око исчезло, а в чашечке цветка очутился я», –

піша Гофман. “...І сама сабой галоўка, заварушыцца, кіўне у тахт нейкім дзіўным спевам, што звiняць вакол яго, і ласкаючым паведам пясціць, гойдае ўсяго... Ён і рэха сваё кліча і размову вядзе з ім”, – прызнаецца Колас.

Музыка – мастацтва, якое разбурае асновы Вавілонскай вежы, той вежы, якая ўзведзена між людзьмі, між народамі. Музыка злучае ў адзінае цэлае, не маючы чалавечай мовы, але яна мае асаблівую мову – яна размаўляе на мове чалавечых пачуццяў, на мове душы. І адбываецца цудоўная размова чалавечай душы з Богам, нячутная размова душ паміж сабою, яўленая, ажыццёўленая ў гармоніі музычных гукаў і спеваў. Так размаўляюць з іншымі героямі Гофмана – кавалер Глюк, студэнт Ансельм... Так вядзе сваю размову Сымон-музыка: “Але чуў ён, чуў душою, сэрцам чуткім і жывым у тым звоне штось такое, што жыло і ў ім самім”.

Музыка – першае з мастацтваў, якое набліжана да вечнасці, да найвялікшай гармоніі Сусвету. І гэта найлепш разумелі рамантыкі, чые душы адмаўлялася ад прыземленасці паўсядзённых турбот, ад прагнасці і “крахаборства” (як сказаў бы Гофман) і думала ў свеце мараў, цудаў, дзівосаў, заварожаная “вясёлкавым ірдэннем”, “шолахам начэй” і тысячамі “ніцей, з якіх аснована і зыткана жыццё” (як сказаў Колас). “Властно заключал он в звуки все, в чем с предельной силой выражается ненависть, любовь, отчаяние, и существование”...

Абодва пісьменнікі – рамантыкі-музыкі, якія ўзлуналі па-над светам пустым і ненажэрным, дзе галоўная мара – вяршыня харчовага ланцуга, на якую караскаюцца, пачаўшыся пра першыя вясновыя кветкі і ільдзінкі, якія так цудоўна скалечыліся ў далёкім дзяцінстве, калі мы ўсе разам яшчэ не адвучыліся глядзець на зямлю і бачыць яе сапраўдныя прыгажосці.

Колас і Гофман былі ахопленыя *адзіна верным пачуццём*, як можна сказаць, перафразіруючы Хемінгуэя, – пачуццём любові. І адной з праяў гэтага пачуцця была любоў да найвялікшага з мастацтваў, да музыкі, бо яна сама была тым дзівосным покрывам, якое раскінулася над зямнымі прасцягамі, была той вясёлкаю, што злучыла “быццё і небыццё” (Я. Колас), мінулае і сучаснае, як сустрэліся ў 1809 годзе, 22 гады пасля смерці кампазітара, кавалер Глюк і яго паслядоўнік-нашчадак, герой апавядання “Кавалер Глюк” Гофмана, за вобразам якога праступае трапяткая постаць нямецкага пісьменніка.

Так прыезд выставы, прысвечанай вялікай спадчыне Э.Т.А. Гофмана, і яе размяшчэнне ў будынку вялікага беларускага песняра злучае не толькі

мінулае і сучаснае, паэзію і прозу, музыку і слова, але найперш яна збліжае нашы народы, людзей, хто прагне сустрэчы з сапраўднымі дыямантамі чалавечай душы, з тым, з чаго “аснована і выткана жыццё і злучана быццё і небыццё...”

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ